

דְּרָשׁוֹת

בס"ד

פרשת נשא, תש"פ, מספר 1370

קורבנות הנשיאים ומתן תורה כסוכני חברות

עומר מינקה

לשכן במשכנו את מזבח ה'.² המדרגות כולן זהות ודווקא החזרה על טיבן הזהה יוצרת תחושה של טיפוס בהן, שמבטא, כאמור, התקדמות רוחנית. כמו כן הוא רומז (בהסתמך על חישוב הימים שאין אומרים בהם תחנון בחודש ניסן, משנה-ברורה בס' קז), שכל אחד מימי ראשית חודש ניסן נתקבע כיום חג פרטי לשבט שנשיאו העלה את קורבנו באותו יום: א' בניסן – חגו של שבט יהודה, ב' בניסן חגו של יששכר, וכן הלאה. הגם שאין לנו עדות היסטורית לחגיגות שבטיות שכאלה, ניתן להיעזר בתובנה זו כדי להציע הסבר אחר לחזרה על פירוט המנחות של קורבנות הנשיאים. הצעה כזו תתבסס על חווית הקוראים את סיפור חנוכת המשכן, או המאזינים לו, שהתאפשרה הודות להשתייכותם לשבטים השונים.

הסוגה הספרותית שעליה נמנה פרק ז' היא סיפור חנוכת מקדש, בדומה לסיפורים על חנוכת מקדש שלמה (מל"א ח) או מקדש עזרא (עז' ג). סביר להניח שבמהלך טקסים דתיים נקראו סיפורים כאלה, ובהם שוחזרה בניית המקדש וחנוכתו, וגם הומחזה בפני הקהל, על מנת לחזק את הזיקה שבין העם לבין המקדש.

טקס מעין זה דמה, אולי במבנהו, לחגיגות "אכיתו", הוא ראש השנה הבבלי הקדום, שבו הומחז סיפור בריאת העולם, תוך דקלום אפוס הבריאה הנודע "אנומה אליש". הטקסט האכדי המיתולוגי שימש

פרשתנו היא הארוכה שבפרשות השבוע, בין היתר משום שפרק שלם (ז') מוקדש בה לקורבנות הנשיאים. בפרק זה חוזרת פעמים רבות נוסחה המפרטת את הקורבן והמנחה שהעלו נשיאי השבטים בטקס חנוכת המזבח. באופן מפתיע כללה מנחת כל אחד מהם בדיוק את אותם פריטים, ובסדר דומה למנחת חבריו. אף על פי כן לא נמנעה התורה מלשוב על הפירוט הארוך פעמים רבות, כמספר שבטי ישראל, הגם שאפשר היה לפרט את מפרט המנחה פעם אחת ולסכם "וכן יעשו כל נשיאי העדה". כפי שהראה מורי פרופ' עמוס פריש, החזרה על אותה נוסחה בדיוק עוררה תמיהה בקרב קוראי היחידה מימים ימימה: מדוע ראה המקרא צורך לשוב ולחזור על אותו ציטוט פעמים כה רבות?¹

תשובות חלק מהפרשנים המסורתיים לשאלה זו מדגישות את תפקידן הספרותי של המנחות הזהות ככלי רטורי, שנועד להדגיש את היותם של השבטים שקולים זה לזה (רמב"ן), כדי להימנע מפגיעה בכבודו של אחד הנשיאים (ר"י בכור שור). יוסף פריאל כתב, כי החזרה המדויקת על קורבנות הנשיאים מתארת תהליך של עליית מדרגה רוחנית מיום ליום. שכן, ההתעכבות על מפרט המנחה בכל יום נתפשת כעין סיכום יומי של אותה התקדמות, שבסופה נמצא העם ראוי

* ד"ר עומר מינקה הוא בוגר המחלקה לתנ"ך בבר-אילן. ספרו "ומלך אין בישראל: משפט וספרות בסוף ספר שופטים" ראה אור לאחרונה בהוצאת רסלינג.

1 ראו דף שבועי לפרשת נשא תשע"ט (מס' 1321).

אלא גם על ידי האבות המוכרים, והנודעים בשמותיהם, של משפחתם המורחבת. הם הריעו לכבודו של נשיאם ההיסטורי, לכבוד שבטם, ובמשתמע לכבוד מקום הפולחן הכלל-לאומי הלגיטימי. כך חיזק הטקסט את תחושת השייכות של כל אחד מהמשתתפים לדגל שבטו הפרטי, ואת תחושת השייכות של כולם כאחד למוקד הפולחן הלגיטימי הלאומי.

ועוד, במקביל להגברת האהדה של השבטים כלפי עבודת המשכן, סייע הטקסט לקבע את ההכרה באהדה שרוחש הממסד הדתי, ובמשתמע רוחש גם האל-עצמו, לכל אחד מהשבטים. חווית השייכות שעליה הצבענו לעיל ניתנת להתפרש כתמונת הראי למדרש המפורסם שהביא רש"י בראשית ספר במדבר: הקב"ה מונה את ישראל מתוך חיבתו, דהיינו כביטוי לאהבתו, משל היו מרגליות טובות שהמחזיק בהן מריצן לפניו, וסופר אותן בכל עת. מכאן, שמשמעות ייחודית של חיבה יכולה להיות מובעת באמצעות העברת הפרטים לעיניו של הבעלים, שכן בתהליך זה יכולה להיות עמידה על ערכו הייחודי של כל אחד.

מצוידים בתובנת רש"י על החיבה המובנית בתהליך הספירה נשוב לפירושו אודות מניית הנשיאים בשמותיהם ופירוט קורבנותיהם. קרוב לוודאי שהמאזינים למסכת הקראת שמות הנשיאים הבינו את אזכור שמו של נשיא שבטם כהבעת חיבה כלפיו וכלפי השבט שהוא מייצג. אם כך, נוסף ממד חדש לאפקט הסוציאלי של פירוט קורבנות הנשיאים, שכן מעתה פועל אמצעי החברות באופן דו-סטרי; המאזין מכיר בלגיטימציה שייחס נשיא שבטו לעבודת-השם במזבח הספציפי, ובה בעת, המאזין תופש את אזכור שמו של נשיאו כמבע של חיבה לבני שבטו מטעם הכהונה הלאומית (ואולי גם מטעם בית המלוכה, המאפשר את הפולחן).

בלי ספק אמצעי רטורי שנועד להטמיע את האמונה הקדומה באלי בבל, תוך האדרת תפקידו הפוליטיים של המקדש, וזאת אגב אישוש מעמדו החשוב בחברה הבבלית.

באופן דומה, ניתן להבין את סיפורי חנוכת המקדש שבמקרא כאמצעי רטורי חשוב בהטמעת הלגיטימציה החברתית והפוליטית של המרכז הפולחני. כך סביר, שהקראתו הדרמטית של תיאור חנוכת המזבח בפרשתנו היוותה נדבך מרכזי בהבניית ערכו של המקום הקדוש בקרב הקהל הישראלי הקדום. במאמר מוסגר מעניין לציין כי ימי ראשית ניסן, שבהם הועלו קורבנות הנשיאים הם (במקרה או שלא במקרה) אותם הימים שבהם נחגג אותו חג אכיתו הבבלי. אם נבחר לפרש את האירוע של חנוכת המזבח לאור ערכו המסתמן כאמצעי חיברות (=סוציאליזציה) בישראל הקדומה, בדומה לאותו חג בבלי, נמצא שערך ייחודי מתגלה דווקא באותה חזרה חד-גונית על מפרט המנחה שהעלו נשיאי השבטים השונים.

לשם המחשת תפקידו של פרק ז', נוכל לדמות בעינינו טקס דתי שהתקיים ליד המזבח, אי-אז בראשית האלף הראשון לפני הספירה, ובו נכחו נציגים מכל השבטים השונים. טקס על-שבטי שכזה, בין אם אירע היסטורית ובין אם לאו, נועד לציין את ראש השנה הדתי, הוא יום השנה לחנוכת הפולחן באותו מקום. בשיאו של הטקס נקרא פרק ז' דנן, אשר מקפיד לאגד את כל השבטים באגודה אחת של חוגגי חנוכת המזבח. כל אחד מהשומעים ממתין בסבלנות מתוחה לתורו, וכאשר נישא שמו של נשיאו הנכבד, מריעים בני השבט.

אזכור שמו וייחוסו של הנשיא של שבטם סיפק למאזינים היכרות פרטית עם תולדות המזבח, שלא נוסד רק על ידי דמויות כמשה ואהרון, נכבדי שבט לוי,

השבוע נחוג גם את חג השבועות. על אף האופי החקלאי שהמקרא מעניק לחג זה, החג נודע במסורת היהודית גם כציון יום מתן תורה. והנה, מן הזווית הסוציולוגית ניתן להצביע על דמיון בין סיפור מתן תורה לבין תיאור קורבנות הנשיאים, וזאת בהתייחס למשמעות של הפרקים הללו כמשפיעים על תחושות הקוראים כלפי השייכות הלאומית הישראלית. תיאורי המקרא את מעמד הר סיני מדגישים את חשיבותה של ההתקהלות, והספירה מחייבת התבוננות פרטנית בכול כתנאי לקבלת התורה: התורה תימסר לעם החונה 'כאיש אחד', 'כל העדה', אנשים נשים וטף. התחושה שעולה למקרא התיאור היא תחושה של גאווה על שייכות לקבוצה, המתבטאת בייחוס קדושה לטקסט הקדוש שנמסר באותו מעמד לכל הפרטים שבקבוצה. מוטיב זה נוסף למוטיב שצוין לעיל, כפי שעולה מפרשת קורבנות הנשיאים: התורה מקפידה להדגיש עד כמה חשובה הטמעת הזהות הלאומית בקרב כל שבטי ישראל סביב מוקד הפולחן המרכזי, בדומה לדגש שניתן ליצירת ההכרה הלאומית סביב התורה כטקסט מכונן שניתן לכלל ישראל.

לכל האמור ניתן להוסיף נדבך בנימה אקטואלית. דברים אלה נכתבים בעת שעל כל אזרחי העולם נגזרו על ידי ממשלותיהם מגבלות של תנועה והתקהלות, כאמצעי התגוננות מפני מגפת הקורונה (COVID-19). במדינת ישראל נאסרה בחג הפורים התש"פ התקהלות וחגיגה של למעלה ממאה אנשים, וההנחיות הלכו והחמירו עד שבליל הסדר נאסר להסב עם מי שאינו מדיירי הבית הקבועים. עוד מוקדם בעת הזאת להצביע על השלכות פסיכולוגיות מז'וריות שעשויות להיות להתבודדות שנכפתה על האנושות. עם זאת, כבר עתה ניתן להצביע על תגובה מסוימת ששבה ועלתה בקרב רבים, והיא תחושה עמוקה של געגוע למושג 'קהל'. אנשים, ובהם אף שועי עולם, מתקשים להסתגל לחוקי ההתבודדות, בין אם בשל כמיהתם לארח את ילדיהם, ובין מתוך תשוקתם להתכנס לתפילה במניין. אלה ואלה מבטאים את ההשתוקקות לקשר בין-אישי בלתי אמצעי, שמתברר כאחד מהצרכים הבסיסיים של בן האנוש. לאור תובנה זו שבה ועולה ביתר שאת תחושת ההתרגשות שאוחזת בהתקהלות המתוארת בפרשיית קורבנות הנשיאים.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
 [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף